

**ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА УСТОЙЧИВ ТУРИЗЪМ
В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ
POSSIBILITIES FOR SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT
IN RURAL AREAS**

**Красимир Александров
Krasimir Aleksandrov**

E-mail: kva@dir.bg

Abstract

The concepts of sustainable development, sustainable tourism and rural areas and the possibilities for their reconciliation are examined in the paper. Based on a monographic study of a particular rural area some conclusions are drawn regarding the capabilities and limitations to sustainable tourism development in the rural areas of modern Bulgaria.

Key words: sustainable development, sustainable tourism, rural areas, possibilities.

ВЪВЕДЕНИЕ

Устойчивостта е понятие, което активно навлезе във всички сфери на обществено-икономическото развитие. Това важи и за сферата на туризма, където през последните години се утвърждава концепцията за устойчивия туризъм. Успоредно с това се наблюдава нарастващ интерес към различните форми на туризъм, които селските райони предлагат, както и към туристическите дейности като елемент на устойчивото регионално развитие.

Целта на настоящата статия е на основата на анализ на състоянието на конкретно населено място да се оценят възможностите за развитие на устойчив туризъм в селските райони.

За реализиране на така формулираната цел са поставени следните задачи: да се изяснят от теоретична гледна точка понятията „устойчивост“, „устойчив туризъм“ и „селски райони“; да се анализира състоянието на конкретен селски район и да се оценят възможностите за развитие на устойчив туризъм в селските райони.

Дефинираните цел и задачи се осъществяват на базата на монографско изследване. Обект на изследването е с. Смилян, обл. Смолян, а предмет на изследването са туристическите дейности и атракции в района на селото.

1. Същност и особености на устойчивостта и устойчивия туризъм

Формиралата се през 80-те години на миналия век нова концепция за „устойчивото развитие“ бързо намира широко признание в световен мащаб.

Тя е концепция за обществено развитие и се разглежда като част от общата икономическа теория и моделите за икономически растеж.

Най-популярната дефиниция на устойчивото развитие е формулирана в доклада на Световната комисия по околна среда и развитие „Нашето общо бъдеще“ (WCED, 1987). В съответствие с нея устойчиво е развитието, „което удовлетворява нуждите на настоящето, без да подлага на риск способността на бъдещите поколения да задоволяват своите нужди“. Нейната централна идея е съобразяване на задоволяването на човешките потребности с ограничеността на ресурсите, както и равнопоставеността между сегашното и бъдещите поколения.

Широтата и комплексността на концепцията създават редица проблеми в процеса на нейното реализиране и по линия на оценяването на постигнатите резултати. Основното изискване за устойчиво управление на процесите в икономиката и регионалното развитие е предварително да се формира структура на системата от показатели за оценка на постигането на целите и да се подберат самите показатели. Комисията за устойчиво развитие на ООН (UNCSD) определя система от 134 показателя, разделени в четири групи според основните направления на устойчиво развитие – икономическо, социално, екологично и институционално. Въпреки това обаче оценяването на постигнатото равнище на устойчивост остава сложно и нееднозначно.

От своя страна, концепцията за устойчивия туризъм се развива през последните 20 години с цел противопоставяне на заплахите, които неуправляваният туризъм може да донесе. Устойчивият туризъм разглежда туризма в областите на туристически дестинации като тристранна връзка между приемащата област (в т.ч. нейните местообитания и население), туристите и туристическата индустрия (Lane, 2005), като до скоро индустрията беше доминантата в тези отношения.

Устойчивият туризъм е насочен към преодоляване на напрежението между основните участници в отношенията и поддържане на равновесието в дългосрочен период. Той цели минимизиране на екологичните и културните щети, оптимизиране на удовлетворението на посетителите и максимизиране на дългосрочния икономически растеж в региона. Това е начин за постигане на баланс между нарастващия потенциал на туризма и необходимостта от съхранение на околната среда.

2. Характеристика на селските райони

Според терминологията на ЕС районите са географски области, обикновено по-малки от една държава, с икономически и социални характеристики, които ги отличават от прилежащите области. За класифицирането им в ЕС се използва т.нар. „Номенклатура на Статистическите Териториални Единици“ (NUTS).

Националната дефиниция, използвана за политически интервенции, определя като селски райони общините (LAU 1), на чиято територия няма населено място с население над 30 хил. души и гъстотата на населението не надвишава 150 души на кв. км. Съгласно с тази дефиниция 231 общини в България са класифицирани като селски. Тези селски райони обхващат 81% от територията и 42% от населението (МЗГ, 2006).

Селските райони по традиция се свързват със земеделския отрасъл (Ророва, 2009) поради слабата заселеност на териториите и наличието на свободни земи за обработване. Те осигуряват жизнено пространство и средства за препитание на жителите си, храни за населението, суровини за промишлеността, както и пространство за отдих и забавление за посетители.

Специфичността им се определя от тяхната социална и културна идентичност. Всеки от тях е уникален с географското си положение, природните богатства, историческото минало, етническият състав, религията, традициите, селищната мрежа и икономическият потенциал. Отличават се с по-близки взаимоотношения между хората и непосредствена връзка с природата, което се приема за символ на здравословна жизнена среда.

Съвременното разбиране за същността на селските райони включва вижданията за мултифункционалното земеделие и икономическа диверсификация на стопанството, за защита на околната среда, опазване на ландшафтите, съхранение на културното наследство, бит и традиции.

За да се осигури устойчиво развитие на селските райони, е необходимо концентриране на вниманието върху ограничен брой съществени цели на местно равнище, отнасящи се до конкурентоспособността в земеделието и горското стопанство, управлението на земите и околната среда, качеството на живот и разнообразяването на дейностите в тези области, като се отчита разликата между отдалечените селски райони, които страдат от обезлюдяване и спад, и селските райони в близост до големи градове, изпитващи нарастващ урбанистичен натиск.

3. Съвместимост на концепциите

През последните години туризмът в селските райони се интензифицира както в световен, така и в национален мащаб. Това се дължи, от една страна, на пазарните сили (търсене и предлагане на разнообразни възможности за почивка), а от друга – на целенасочени правителствени инициативи. Ръстът е особено осезаем в развитите страни, където различни агенции за икономическа диверсификация полагат много усилия за популяризиране на възможностите за използване на селските райони, влияейки върху търсенето и предлагането на туристически услуги и пазарите на селски туризъм.

Туризмът се разглежда като средство за икономическо възстановяване на селските райони и начин за поддържане и опазване на околната среда (Gramwell, 1990). Заобикалящата среда в селските райони обаче е много деликатна от гледна точка на стабилността. Тя се поддава изключително лесно на промени, увреждане, или и двете, при наличието на бързи изменения с различен характер, а туризмът е средство, което инициира значителни промени. Това противоречие е от изключителна важност, тъй като селските райони често са пазители на природното и историческото наследство.

Склонността към промяна на селската среда е важен въпрос и от търговска гледна точка. Изследванията показват, че специфичната селска среда е уникално предимство при избора на селски туризъм като вид почивка. Потребителите търсят висококачествена и неувредена природа, спокойствие и тишина, а до известна степен и усамотение и персонално внимание, което малките туристически предприятия могат да предложат на

своите гости. Ръстът в туризма обаче може да придобие урбанистично влияние, което чрез унищожаване на селската среда (или илюзията за нея) може да постави началото на т.нар. „курортен цикъл”, който нееднократно и нееднозначно е дискутиран в туристическите среди. Това обуславя силата на аргументите в полза на устойчивия туризъм.

За да бъде успешна, концепцията за устойчивостта в селския туризъм трябва да бъде многоцелева, като трябва да бъде насочена към: запазване на културата и характера на местната общност; опазване на ландшафта и местообитанията; подпомагане на селската икономика; поддържане на жизнеспособна в дългосрочен период туристическа индустрия. Това, от своя страна, означава осигуряване на успешни и удовлетворяващи почивки, както и развитие на убедено разбиране у вземащите решения в района относно опасността от прекаленото осланяне на туризма и необходимостта от поддържане на балансирана и диверсифицирана местна икономика.

4. Възможности за развитие на устойчив туризъм по примера на с. Смилян

Избраният обект на изследване – с. Смилян - е едно от най-старите села в Средните Родопи. То се намира на 15 км южно от град Смолян и на 20 км от южната ни граница с Гърция. Разположено е на двата бряга в горното течение на река Арда на 820-850 м надморска височина. То е най-голямото село в община Смолян с над 2000 жители и е естествен център на населените места по горното течение на река Арда.

Мотивите за избор на конкретния обект на изследване се коренят във факта, че през последните години туризмът добива все по-голямо значение за Смилян и прилежащите села. Успоредно с това спецификата на функциониране и развитие дава основание да се твърди, че районът бележи напредък във всяко от четирите направления на устойчивото развитие, в т.ч. икономическо, социално, екологично и институционално, а тристранната връзка приемаща област–туристи–туристическа индустрия, стояща в основата на концепцията за устойчивия туризъм, е добре представена.

Анализът на обекта на изследване по линия на характеристиката на приемащата област показва, че районът разполага с необходимите условия за развитието на устойчива туристическа дейност. Предпоставките за това може да се търсят в три аспекта: първо, той разполага с необходимите природно-географски и културно-битови характеристики за развитие на селски туризъм; второ, търсенето на този вид туристически услуги нараства; и трето, местната власт и бизнесът полагат съвместни и целенасочени усилия за развитието на района като туристическа дестинация, което намира своето отражение в резултатите от дейността.

От гледна точка на природно-географските характеристики може да се отбележи, че районът има мек климат, чист въздух и планински релеф. Преминаващата през района р. Арда, множеството пещери и голямото биоразнообразие са добре представени в 12 туристически маршрута, 10 навеса за почивка и наблюдение, реновирана ботаническа градина и др.

Културно-битовите характеристики на района са представени чрез часовниковата кула, църквата „Свети Спас”, Агушевия конак, параклиса

„Свети Архангел Михаил”, тракийското светилище, събора „Бащино огнище”, както и традиционния Празник на фасула.

Специално внимание следва да се отдели на усилията, които местната власт полага за развитие на туризма в района. Дейността на институциите се изразява в последователна работа за популяризиране на района като туристическа дестинация и в реализирането на два проекта, насочени към подобряване на инфраструктурата и състоянието на туристическите обекти, изграждането на функциониращ регионален туристически информационен център, както и организиране на обучения за повишаване на квалификацията на заетите и предприемачите в сектора, а икономиката в селото е подчинена на стратегията за развитие на екологично чисти производства.

По отношение на характеристиката на туристите може да се отбележи, че преобладаващата част от туристическия поток се състои от български граждани. Основни причини за това са слабото популяризиране на дестинацията на международните пазари и сравнително ограниченият капацитет на местните предприемачи, ангажирани в туристически дейности за обслужване на туристи от чужбина. При престоя преобладават краткосрочните почивки, основно представляващи уикенд туризма.

Анализът показва, че изборът на тази дестинация се базира на възможностите за упражняване на риболов, алпинизъм, езда, пещерно дело, културен, кулинарен, селски и екотуризм. Атрактивни за туристите се оказват чистата околна среда, спецификата на селския бит и особеностите на продуктовата структура, основно в сектор „Селско стопанство”.

Профилът на туристите показва, че това са предимно хора, които харесват и ценят уникалността и съхранеността на района и са склонни да проявяват отговорно поведение, ориентирано към опазване на специфичната селска среда в социален, културно-битов и екологичен аспект.

По линия на туристическата индустрия следва да се отбележи, че районът разполага с няколко хотелски комплекса на много добро ниво. Предлагат се и нощувки и настаняване в множество къщи за гости. Селото разполага с достатъчен брой места за хранене, които предлагат свободно обслужване на посетители, както и такива, обслужващи приоритетно гости на съответния комплекс. Както местата за настаняване, така и тези за хранене залагат на специфичните бит, култура, традиции и кухня на региона, но ги съчетават успешно със стандартните съвременни изисквания на туристите.

Анализите показват, че по отношение на туристическата индустрия съществува адекватна на концепцията за устойчивия туризъм посока за развитие. Вниманието е насочено към организиране на туристическите дейности като дребен семеен бизнес, което допринася за запазване на специфичната селска семейна среда, съхраняване на културата, бита и традициите и опазване на регионалните екологични характеристики, които са ключови елементи на селския туризъм.

Може да се обобща, че с. Смилян се характеризира с голям, но все още ненапълно реализиран потенциал за развитие на устойчив селски туризъм. Пълният потенциал за развитие на туристическия сектор в района може да се разгърне чрез рационално използване на всички налични ресурси, а именно:

уникални природни дадености; благоприятни климатични условия; отлични условия за развитие на дълготраен отдих; безопасни планински маршрути с обучени водачи; атрактивни малки частни хотели; добро съотношение между цена и качество на предлаганите услуги; широки граници на възможностите за къмпинг, планинско колоездене, културен, еко- и селски туризъм; богато историческо наследство, уникален фолклор и занаяти; гостоприемни, открити и сърдечни хора; богата и разнообразна родопска кухня; екологично чиста продукция; липса на съществени екологични проблеми и др.

В същото време следва да се отчетат множеството съществуващи пречки за развитието на устойчив туризъм. Основните проблеми на региона намират израз в: затруднена транспортна достъпност; липса на достатъчна популярност като планинска дестинация; трудности при финансирането на малкия и средния бизнес в туризма; неразвити сегменти на туристическото предлагане; недостатъчна квалификация на работещите в сферата; слабо познаване на нуждите на туристите; езикова бариера и др.

ИЗВОДИ

1. Устойчивият туризъм е концепция, която увеличава своята популярност през последните години. Една от възможностите за реализиране на концепцията е чрез развитие на туристически дейности в селските райони. Интересът към този вид туризъм расте както от страна на предлагането, така и от страна на търсенето, а възможностите, които дейността предоставя за осигуряване на по-високо качество на околната среда и подобряване на социално-икономическите условия на средата, обуславят промотирането ѝ на правителствено ниво.
2. Обединяването на усилията на местните власти, бизнеса и населението в района благоприятства развитието на устойчив туризъм в селските райони с всички положителни ефекти, произтичащи от това.
3. България разполага със солидни предпоставки за разширяване и популяризиране на този вид туризъм, но съществуват и множество задържащи фактори, които изискват целенасочена и последователна работа с оглед на минимизиране и преодоляване на техния негативен ефект.

LITERATURA

- Bramwell, B.*, 1990. *Shades of Green: Working Toward Green Tourism in Countryside*, London: English Tourist Board.
- Lane, B.*, 2005. *Sustainable Rural Tourism Strategies: A Tool for Development and Conservation*. – *Interamerican Journal of Environment and Tourism*, Vol. 1, August, 12-18.
- MZG, 2006. *Natsionalen strategicheski plan za razvitiye na selskite rayoni (2007-2013)*, s. 295.
- Popova, B.*, 2009. *Zemedelskite kooperatsii, kato faktor za razvitie na selskite rayoni*, Sbornik "Otraslovoto mnogoobrazie – uslovie za ustoychivo razvitie na selskite rayoni", 231-239.
- World Commission on Environment and Development (WCED), *Our Common Future*, Oxford, 1987, p. 43.